

Posztmodern nomádok?

Individualitás, felkészültség és kollektív ágencia virtualitás és realitás határán

Bokor Tamás

„A böngészés magánügy.”

(<http://windows.microsoft.com>)

„Akinak nyilvános ügye nincs, semmilyen ügye nincs.”

(Hauser 2000, 481.)

1. *Magyarázat az alapfogalmakhoz*

Jelen tanulmány a doktori disszertációm egyik elméleti előtanulmányának tekinthető. A dolgozat szövegében – de csakis ebben az írásban, és csakis a terminológiai túlbonyolítás elkerülése érdekében – nem definiálom részletesen az online kommunikáció, a virtualitás, a közösség, illetve a nyilvánosság fogalmait. A virtualitás fogalomtörténetéhez részletesebben lásd Nagy (é. n.), a közösségéhez Pete (é. n.) szócikkét a Kommunikációtudományi Nyitott Enciklopédiában, a nyilvánosság koncepciójának magyarzatához pedig Habermas sűrűn idézett, alapvető és élénk diszkusszióval kísért munkáját (Habermas 1962). E dolgozat írásakor a terminusok tisztázásához elsősorban az idézett műveket vettem alapul. Jóllehet a *virtuális közösség* fogalma Benedictnél még teljesen másra (pontosan a nemzetekre és államközösségekre) vonatkozott (Benedict 2006), itt és most szűkített értelemben használom, és kizárólag az online kommunikációban létrejövő virtuális közösségeket értem e fogalom mögé. A virtuális nyilvánosság fogalma egyenértékű annak a nyilvánosságnak a fogalmával, amely az új média által teremtett környezetben jön létre. Az egyszerűsítések oka – a terjedelmi korlátokon túl – az, hogy az itt felvázolandó gondolatmenetem lényege nem a fenti fogalmak árnyalásában, hanem egy, az online kommunikáció rekonstrukciójára alkalmas integrált szemlélet bevezetésében rejlik.

2. Bevezető gondolatok az interdiszciplináris tárgyalási keret szükségességéről

A virtuális közösségek működését a tudományos diskurzusban leggyakrabban információtechnológiai, sokszor pedig pszichológiai nézőpontból szokták elemezni, annak ellenére, hogy a gyors technikai változások követésére a hagyományos diszciplináris keretek jobbra képtelenek. Az előbbi megközelítés rendszerint az informatika terminológiai eszköztárát vonultatja fel a virtuális közösségek funkcionális magyarázatához, utóbbi pedig a felhasználók, mint individuumok – husserl-i értelemben vett – életvilágát, illetve az ilyen individuumok között létrejövő interaktív (máshol, terminológiától függően: interszjektív) kapcsolatok lelki vetületeit, esetleg az önreprezentációs mechanizmusok mozgatórugóit igyekszik feltárni.¹ Azonban a két perspektíva egyike sem alkalmas arra, hogy a virtuális közösségek ontológiai gyökerét ragadja meg. Az informatika jobbra a már létrejött, működő közösségek technikai² kérdéseit taglalja, a pszichológia pedig – az individualitás középpontba helyezése révén – a virtuális közösségek *alkotórészeire* koncentrálna, többnyire szem elől tévesztve a rendszer és tagjainak egyidejű (mondhatni szinoptikus) elemzését. Ezek a vizsgálati keretek tehát rendszerint túl specifikusnak bizonyulnak olyan kérdések megválaszolásához, mint például hogy miként változott meg a kommunikatív nyilvánosság és a kommunikáció színtere a digitalizáció beköszöntével, miféle lehetőségek kínálóznak a továbbfejlődésre, és hogyan írhatók le a virtuális közösségek, mint rendszerek? Ahhoz, hogy e kérdések megválaszolására lehetőség nyíljon, szükséges lenne elszakadni a diszciplináris tárgyalási keretektől, és interdiszciplináris vizsgálati módszert választani.

E tanulmánynak természetesen nincs módja valamiféle virtualitás-központú tudományközi nagyelmélet felállítására (ez nemcsak arcátlan, de lehetetlen próbálkozás is lenne), csupán néhány olyan szempont felvázolására teszek kísérletet, amelyek meglévő elméletek fogalmainak összekapcsolásával alakítják ki a virtuális közösségek elemzésének technikafüggetlen – de legalábbis a technikacentrikus szemlélettel szakító – kereteit. A gondolatmenet során Niklas Luhmann társadalmirendszer-elméletének³, Jürgen Habermas nyilvánosságelméletének⁴, valamint a kommunikáció participációra alapozott felfogásának⁵ mozgósításával és ezek fogalmi készletének alkalmazásával teszek megjegyzéseket a virtuális

---

¹ A virtuális közösségek témájáról szóló jelentősebb honi és nemzetközi művek felsorolására itt nem vállalkozhatok. Ehelyett jobbra két műcsoportra hivatkozhatok: a magyar nyelven elérhető irodalom köréből Halácsy – Vályi – Wellmann (2007), a külföldi szakirodalomból Howard Rheingold írásai ajánlhatók az olvasó mélyebb tájékozódásához.

² Értve ezalatt a görög filozófia *techné*-fogalmát. Bővebben ld. Ropolyi (2006)

³ Luhmann (1984)

⁴ Habermas (1971)

⁵ Horányi (2007)

közösségek működéséhez. A kulcsfogalmak ebben a tárgyalási univerzumban az *agens* (*ágencia*), a *színtér*, a *rendszer/környezet* megkülönböztetés, és a *nyilvánosság* lesznek. Az eszmefuttatás végén adódhat a következtetés: a virtuális közösségek, mint számítógépes kommunikáció révén létrejött médiumok / kommunikációs színterek / nyilvánosságformák lényege nem a médium, a kommunikáció közvetítő közege, hanem a virtualitás mint újfajta nyilvánosságforma, hiszen a virtuális közösségek a nyilvánosság speciális kiterjesztésének lehetőségét hordozzák magukban – annak minden veszélyével együtt.

3. Gondolatok a nyilvánosság és a részvétel posztmodern koncepciójáról

Az ókori görög filozófia fénykorában, az Arisztotelész és Platón korabeli városállamokban *idiotésznak* hívták az olyan embert, aki a nyilvános vitákhoz nem szólt hozzá, nem vett részt a közügyekben, azaz *magánember* maradt. E kifejezés a római köznyelvbe már az „együgyű, csekély értelmű, ostoba ember” megjelölésére szolgáló szóként került át.⁶ Az etimológia íve egyértelmű: az antik társadalomfelfogás a nyilvánosságot helyezte középpontba, mint az ember életének meghatározó színterét: aki ebben nem vállal szerepet, aki nem kommunikálja közügyekről szóló vélekedéseit, aki magánemberként kimarad a nyilvánosságból, az a közügyekben aktív többségi társadalom szerint „elveszett ember”, de legalábbis eltér a „normális többségtől”. E koncepció végighúzódik a modernitás előtti korban, s magán a modernitáson is, mígnem a posztmodern korszakban új problémába ütközünk.

Amint e tanulmány mottójában látható, ma már korántsem olyan egyszerű a helyzet, mint a premodern és a modern időkben. Egyfelől a nyilvános tevékenységeket (pl. a böngészést) „privatizálni” törekvő irányzat jelenik meg, másfelől a nyilvánosságban való részvétel kimondott elvárásként jelenik meg – nemcsak az ókori görög városállamok fórumain, hanem az új média színterein is. Az elektronikus ügyintézés terjedése és kényszere, a közösségi portálok és a hálólét⁷ egyre fokozódó térnyerése átalakítja a nyilvánosságról szóló koncepciónkát, miközben *mutatis mutandis* használható marad a régi *idiotész*-fogalom a jelenség magyarázatára. Az új technikai eszközöket, főleg az online technikákat használók és nem használók csoportjának markáns kettéválása, vagyis a digitális szakadék kialakulása ugyanis újfajta *idiotészek* megjelenéséhez vezet. A régi és új *idiotészek* között lényeges különbség van: ők már nem önszántukból, hanem a szükséges kompetencia hiánya és/vagy

---

⁶ Aczél (2009)

⁷ A netpolgárok geneziséről és koncepciójáról bőszes leírást ad Ropolyi (2006).

anyagi forrásaik szűkössége miatt nem képesek élni a posztmodern nyilvánosság adta lehetőségekkel.⁸ Az *idiotész 1.0* és az *idiotész 2.0* viszont lényegét tekintve annyiban azonos, hogy az online részvételből kimaradóknak hasonló kihívásokkal kell szembenézniük, mint annak idején a premodern *idiotészeknek* kellett – vagy bekapcsolódnak és felzárkóznak, vagy kimaradnak a nyilvánosságból – *tertia non datur*.

Az új média keretei között kialakuló posztmodern nyilvánosságban résztvevőknek azzal kell szembenézniük, hogy a klasszikus magán *versus* nyilvános fogalompár jelentősen átalakul és egybefonódik. A jelenség egyik eklatáns példáját szolgáltatja a T-Mobile Hungary szoftveres hiba miatt bekövetkezett 2009. december eleji szolgáltatásleállása és a körülötte kialakult csetepaté. A leállítás első hírért a T-Mobile ugyanis Twitteren (egyfajta számítógépes csevegőcsatornán) adta ki, ezt retweetelte (továbbította saját követői felé) a Vodafone Twitter-csatornáját üzemeltető kolléga, egy akkor még viccesnek ítélt megjegyzést fűzve hozzá.⁹ Suba János, a Vodafone kommunikációs igazgatója néhány nappal később úgy nyilatkozott: „A Vodafone munkatársa engedély nélkül és sportszerűtlenül nyilatkozott versenytársunk műszaki problémájával kapcsolatban. A tisztességes verseny szellemével ellentétes viselkedést olyan mértékű hibának ítéltük, amiért sajnos elbocsátás jár.”¹⁰ Az eset világosan megmutatta, hogy egy magánjellegű megnyilvánulás, amelynek a hagyományos munkahelyi kommunikációban talán semmilyen maradandó következménye nem lenne, online felületre, a posztmodern nyilvánosság egyik sajátos színterére felkerülve végzetes hibának bizonyulhat, s akár az illető állásának elvesztésével járhat. (Az esetet követő néhány napban a fiatalember tucatnyi állásajánlatot kapott, természetesen mindet interneten keresztül, s úgy hírlík, nehezen találták meg a Vodafone-nál az utódját...)

Ugyancsak a magánszféra és a nyilvánosság posztmodern összemosódását bizonyítja a www.robmeplease.com (Rabolj ki, kérlek!) weboldal. Ennek készítői azt a jelenséget lovagolták meg, hogy a felhasználók előszeretettel szolgáltatnak adatokat *önként* saját hollétükről, gyakorta hibátlanul láthatóvá téve aktuális lokalitásukat és tevékenységeiket más felhasználók számára. (Gondoljunk csak a közösségi portálokon lévő állapotjelzőkre, a név mellett személyes bejegyzéseket lehetővé tevő szövegsávokra és az üzenőfalakra, ahová gyakran ilyen információk is felkerülnek: „Egy hétre nyaralni mentem”; „Estig dolgozom”; „Mulatás hajnalig”, nem beszélve a profiloldalokon szereplő lakcímekről, lakásfotókról és hasonló személyes adatokról.) Az ilyen információkat egymás mellé állítva rossz szándékú

---

⁸ Így az új *idiotész* egyúttal „*digiotész*” is lesz.

⁹ „OK, csörögjetez ránk! ;) RT@tmobilehungary A hálózati problémával kapcsolatban lesz hivatalos tájékoztatás. Türelmeteket kérjük!” (Kiemelés tőlem – B. T.)

¹⁰ Viccelt a Vodafone-os, kirúgták (2009)

felhasználók könnyedén visszaélhetnek az önkéntes adatszolgáltatással, lakcímünk ismeretében például ki is rabolhatják otthonunkat, amíg mi máshol tartózkodunk. Itt ismét a privátszféra integrálódását látjuk az új nyilvánosságba.

Régebbi történet, de még él a weben az az eset, amikor a Google-höz frissen elszegődött programozó magánblogot kezdett írni hosszú munkanapjait követően – az irodából. Írásaiban névtelenül feltárta az új munkahely visszásságait, de az IP címet visszanyomozva a cégnél hamar rájöttek, ki szivároztatja ki a vállalat ügyeit. Az eredmény itt is villámgyors elbocsátás lett, s újabb példát találtak az olvasók a magánvélemények reprezentációjára az új nyilvánosság közegében. De hogyan lehet e két kommunikációs színtér viszonyát leírni, mi az a magyarázó keret, amelyben értelmezhetővé válnak a fent idézett jelenségek?

A nyilvánosság fogalmának átalakulását szokásosan főképp Habermas munkái nyomán követhetjük nyomon. Elemzései rendre kiemelik a magán *versus* nyilvános dichotómia modern kori kialakulását, amelynek nyomán elvált egymástól a közszféra nyilvános és a magánszféra privát színtere. (Habermas koncepciójában e két szférát a kommunikatív cselekvésben megjelenő értelem kapcsolja össze.) E kettősség fennállásának posztmodern létjogosultsága azonban, mint a fentiekből kiderül, ma már számos ponton megkérdőjelezhető, s a kétely oka éppen a hálólét sajátosságában rejlik: köz- és magánszféra kart karba öltve működik. Ezen összefonódás miatt a naponta bővülő online interaktív felületek szemlélőjének joggal támadhat az az érzése, hogy a hálólét leírására a XXI. század első évtizedében már nem megfelelő a habermasi nyilvánosságelmélet, pontosabban fogalmazva: a nyilvánosság és a magánszféra habermasi terminológiája túlhaladott.

Nemcsak a nyilvánosságelmélet, hanem maga a tárgyalási kontextus, a kommunikációfogalom is kiegészítésre szorul. A kommunikáció négy nagy alapfeltevése (tranzaktív, interaktív, rituális, participációs)¹¹ – a vizsgálat pontos témájától függően – mind egy szálig akár megfelelő keretet adhat az online közösségi kommunikáció vizsgálatához, azonban a fent jelzett probléma jóval túlmutat a tranzaktív és az interaktív megközelítéseken, hiszen többről van szó, mint egyszerű információközvetítésről. A rituális modellek (sok egyéb mellett például George Gerbner kultivációs megközelítése) pedig éppen amiatt nem biztosítanak megfelelő keretet, mert számukra a kommunikáció középpontjában többnyire a szituáció, illetve a benne lévő emberek állnak minden személyiségjegyükkel együtt, és nem a

---

¹¹ Különbségük a kommunikáció folyamatának, illetve állapotának rekonstrukciójában, valamint az információhoz való viszonyulásukban ragadható meg. Míg a tranzakciós modellek az információ átadására, az interakciós elméletek ennek cseréjére helyezik a hangsúlyt. A rituális modellben az interakciók a közös jelenségtételezésre épülnek, a participációs felfogás pedig a kommunikáló ágensnek problémamegoldó igyekezetét helyezi a középpontba.

virtuális közösségekben megjelenő identifikációik.¹² Célszerű tehát a virtuális közösség nem technikaspecifikus rekonstrukciójához egy semlegesebb keretet választani. Vizsgálódásom alapjául a továbbiakban Niklas Luhmann társadalmi rendszerekről szóló elméletét választom.

4. Tönniestől Luhmannig – és tovább

Nemrégiben erős kritika érte a magyar társadalomtudományos közéletet,¹³ amiért – az idézett cikk szerzője szerint – a marxista ideológiai gyökereken alapuló honi szociológiában máig nem történt meg „a tudomány felvilágosodása”, amelyet Niklas Luhmann egész életművén keresztül szorgalmazott. Nem tisztem e vitában állást foglalni, mindenesetre nehéz nem észrevenni, hogy a legutóbbi évekig mennyire agyonhallgatták Magyarországon a több mint hetvenkötetes életművet felmutató szerző munkásságát. Ha ma hozzá is nyúlnak két nagy, magyarul is megjelent kötetéhez, a *Soziale Systeme*-hez vagy a *Gesellschaft der Gesellschaft*-hoz, többnyire a giddensi szociológiától eltérő szemléletmód, valamint a technokratikusnak bélyegzett felfogás kritikájában merülnek ki az elemzések. Luhmann ugyanis folyamatosan amellel érvel – ahogy Karácsony András rámutat, meglehetősen „vitára ingerlő módon”¹⁴ –, hogy a társadalmi rendszert nem emberek, hanem kommunikációk rendszereként érdemes elképzelnünk, amelyben szimbolikusan általánosított kommunikációs médiumok teremtik meg a kommunikáció lehetőségét. Luhmann 1998-ban bekövetkezett halála miatt megszakadt az a nagyszabású elméletalkotó folyamat,¹⁵ amelynek keretében az eredeti elgondolás szerint lehetőleg valamennyi szimbolikusan általánosított kommunikációs médium rendszerelméleti elemzésére sor kerülhetett volna.

Luhmann a szeretettől és a szerelemtől kezdve a jogon és a hatalmon át egészen a tömegmédiáig számos médiumot analizált, de a munka megszakadt, mielőtt elérhetett volna a vizsgálódásaim szempontjából különösen releváns témához: az online kommunikáció színterének leírásához. Meglátásom szerint semmi sem indokolja, hogy az új média jelenségkörét ne tekintsük szimbolikusan általánosított kommunikációs médiumnak, hiszen kommunikatív aktusok történnek benne és általa, szimbólumokkal dolgozik, közvetítő szerepet tölt be különböző kommunikátorok között, és a rendszer/környezet

---

¹² Az individuum és az identifikáció fogalmáról bővebben ld. Bokor (2009).

¹³ Bognár Bulcsu: *A szociológiai felvilágosodás programja*. In: Replika 2009. május (66) 7-17.

¹⁴ Karácsony (1999)

¹⁵ A szintetizáló nagyelmélet, a *Supertheorie* létrehozására irányuló erőfeszítések már Talcott Parsonsnál is megjelentek, vö. Bognár (2009) 12.

megkülönböztetéssel dolgozik, mint bármely más kommunikációs rendszer. Ezen a ponton kell megjegyezni: a Luhmannal kapcsolatos félreértések egyik alapja az, hogy tévesen rendszerelméletnek nevezik a munkásságát. Valójában nem a rendszerek, hanem a világ leírását tekintette fő céljának, ezt a tevékenységet nevezte értelemcentrikus, másodrendű kibernetikán alapuló rendszerelméletnek, a rendszer/környezet megkülönböztetés pedig ennek csak eszköze volt. Egyik legfontosabb alapvetése így hangzik: egy rendszer elsődleges megfigyelője csak azt láthatja, amit a rendszeren belül látni lehet, de magához a rendszer/környezet megkülönböztetéshez nem fér hozzá. Azt csak egy másodrendű megfigyelő láthatja, aki megfigyeli az elsőrendű megfigyelőt, és azt a rendszert (s persze annak környezetét), amelyben az elsőrendű megfigyelő látja, amit lát. Az új média révén kialakuló kommunikációs színtér és a benne kialakuló sajátos nyilvánosság megfigyelése csak kívülről lehetséges, a rendszeren belülről nem. A következő releváns kérdés az lehet: mit, illetve kit kell megfigyelni, ha az online kommunikációban kialakuló nyilvánosság résztvevőiről akarunk megállapításokat tenni?

A virtuális nyilvánosságban megfigyelt résztvevő mibenlétére vonatkozó természetes válasz az lehet: az *ember* áll a megfigyelés középpontjában. Az ember azonban, mint *eo ipso* a megfigyelés tárgya, Luhmann számára két szempontból is problémás fogalom. Egyfelől azt hangoztatta, hogy a szociológiának hallgatnia kell az emberről, mert fogalomkészlete nem elégséges a komplex individuumok leírásához. Másfelől az embert három rendszerből álló létezőként tételezte: biológiai, szociális és pszichikai rendszer egységének tekintette. Luhmann felfogásában a személy tehát az a „tulajdonsághalmaz”, amely a pszichikai rendszerből egy-egy szociális kontextusban relevánssá válik, azaz ahogyan az interakciók során mások meg- vagy félreértik.¹⁶ (E szempontból tekintve irreleváns, hogy a kétféle „értés” közül melyik következik be, a kimenetel lényege így is, úgy is egyforma: interakció jön létre, s ez az interakció teremti meg a kommunikáló személyek személyiségét, azaz az aktuális kontextus függvényében releváns tulajdonságok rendszerét.)

E gondolatmenet szerint a *personának* a virtuális nyilvánosságban tanúsított részvételében másképpen jelenik meg a magán *versus* privát dichotómia, mint a korábbi, *személyiségcentrikus* koncepciókban. A korábbi gyakorlattól eltérően itt már nem a nyilvánosság kimondatlan elvárásai, hanem a ténylegesen relevánssá váló tulajdonságok határozzák meg, hogy mi válik láthatóvá a személyből a virtuális nyilvánosságban. Ezért

---

¹⁶ Ez a személyfogalom visszamutat egészen az ógörög *persona* fogalmához, amely eredetileg színházi maszkot jelentett.

történhet meg, hogy egy, a modern nyilvánosságban magánjellegűnek számító megjegyzés a virtuális nyilvánosság színterén nyilvánosként jelenik meg. Az érem két oldala feloldódik, és egy oldalra kerül – így lesz a böngészés magánügy, miközben az online aktivitás egyúttal szükségszerűen közügy is. Így válik a virtualitás, mint kommunikációs színtér a magán- és a privátszféra luhmanni *formájává* és egyúttal *rendszerévé* is, összemosva a határvonalakat a magánszféra és a nyilvánosság között.

5. *Virtualitás, személy- és közösségfogalom: nomadizmus az interneten?*

A virtuális ágencia és jelenlét kapcsán hagyományosan a közösség, a személy, illetve a virtualitás fogalmát kell közelebbről megvizsgálni. A virtualitás a lehetőség és a megvalósulás szerinti lét miatt az individualitással, a személy az egyén és közösség viszonyának okán a kollektív ágenciával, a közösség pedig a részesedés (participáció) aktusa miatt a felkészültség fogalmával mutat igen szoros kapcsolatot.

Amint a bevezető gondolatok között írtam, ezek részletes kifejtésére itt nem kerül sor, csupán egy gondolat erejéig idézem fel a közösségfogalom posztmodern kori felfogásának és értékelésének problémáját, utalva arra, hogy újra kell gondolni a hagyományos közösségfogalmat és az egyén fogalmát is.

Az internethez és a „virtuális“ közösségekhez hasonlóan [...] a „mobilközösségek” értelmezésének is túl kell lépnie a „községek mint érdekcsoportok” fogalmán (amely csoportok alapja a megtestesített liberális egyén autenticitása és „joga a magánszférához”), sőt a „községek mint interperszonális és közös helyen megvalósuló relációk” hagyományos szociológiai fogalmon is (amely relációk alapja a rokonságon vagy azonos társadalmi csoporton belüli közvetlen interakciók). Ehelyett a „községek mint bizalmi folyamatok” (amelyek alapja a közvetett, interperszonális, szervezeti bizonytalanság és kockázat kölcsönös, reciprok és ismételt kialakítása) fogalom felé kell mozdulnunk.¹⁷

A fenti idézet világosan mutatja, hogy a közösségfogalom gyökeresen más megközelítést igényel az online technológiai környezetben, mint a hagyományos szociológiai vagy (természet)jogi diszciplináris keretben. Kedvelt gondolat az internetezőket nomádokhoz hasonlítani, amely gondolat Paul Virilióig nyúlik vissza.

---

¹⁷ Green (2002) 53.

A hálózat lényeges tulajdonsága, a források ismeretlensége mellett, az ellenőrizhetetlenség. Ehhez a világhoz, az internet világhoz nem véletlenül társítják a nomádtársadalom képét.¹¹ A nomádok földje egy elfoglalt, de fel nem osztott terület, ahol a nomádok területről területre (azaz témáról témára ugorva) szabadon kóborolnak. Egy ismerős helyről egyetlen pillanat alatt – egy linkre kattintva – átkerülhetünk egy ismeretlen tájra. A távolság, amelyet egyetlen pillanat alatt megtehetünk, nemcsak egyszerűen térbeli, hanem kulturális, azaz műveltségbeli különbözősége utaló távolság, s éppen ezért igazán nomád e táj. Az internet egymás mellett kínálja az ellenőrzött, reflektált ismeretek adatbázisát, és az ismeretközlésben elkötelezett laikusok linkjeit. Hogy miképp teszünk különbséget? Hogy mi az, ami miatt az egyik weboldal szövegében megbízunk, a másikéban pedig nem? Erről még nem rendelkezünk elegendő információval.¹⁸

A megbízhatóság kritériumát itt és most figyelmen kívül hagyva koncentráljunk a nomadizmus-gondolatra! Minden lehetséges kritika mellett érdemes felfigyelni rá, hogy a pre- és a posztmodern nomadizmus között számos hasonlóság figyelhető meg. A táj, illetve a források ismeretlensége, megbízhatatlansága, kérdéses hitelessége, az ellenőrizhetetlen környezet, illetve tartalom, a területről területre költözés, illetve a site-ról site-ra ugrás, az állandó vándorlás, illetve a hiperlinkek közötti navigálás, az ismeretlen gyökerek, illetve az anonimitás, a szabad vadászterület, illetve a publikus tartalmakhoz való szabad hozzáférés magáért beszélő analógia. A posztmodern nomád és a közösség viszonyának tekintetében elmondható, hogy a realitás és a virtualitás határán mozgó internet- és mobiltechnológia-felhasználó a (privatizált) nyilvánosság és a magánszféra találkozásában nyilvánul meg. (További kifejtést igényelne egyébként az etimológiai összefüggés a *nomosz*, mint „belakott, de fel nem osztott terület”, illetve a *nomosz*, mint „törvény” között.)

6. Összegzés: egy újmédia-filozófiai irány felé

Gondolatmenetemben most megállok, mert ami ezután következne, az további alapos és elmélyült elemzést kívánna. Ezzel az írással néhány gondolat erejéig azt szerettem volna felvázolni, hogy az akadémikus tudomány számára túl gyors, nehezen követhető médiaváltozások kikényszerítik, hogy a modern médiaelméletek és a posztmodern, esettanulmányokon alapuló rekonstrukciós próbálkozások *mellett* (de korántsem helyett!) legyen egy olyan metaelméleti keret, amely átfogó jellegénél és magyarázó erejénél fogva képes lépést tartani az új média nyomában fellépő társadalmi változásokkal (vagyis képes rekonstruálni azt). Talán Niklas Luhmann társadalmi rendszereket leíró elméletén alapulhat

---

¹⁸ Karácsony (2002) 133. Szintén itt idézi Viriliót.

egy olyan, nem technológiai szemléletű újmédia-filozófia, amelynek nem kell folyton a technológiai változások sarkában loholnia ahhoz, hogy kellő alapossággal képes legyen megmagyarázni, miként fonódik egybe a privátszféra és a nyilvánosság, visszatérve ezzel az ókori görög fórumok világához, ahol a némán maradók egyúttal együgyűnek is számítottak a közösség szemében.

7. Irodalomjegyzék

- Aczél Petra (2009) *Új retorika. Kommunikáció, közélet, kampány*. Pozsony: Kalligram Kiadó.
- Benedict, Anderson (2006) *Elképzelt közösségek. Atelier füzetek 8*. Budapest: L'Harmattan Kiadó.
- Bokor Tamás: *Az individuumoktól az identifikációkig. A virtualitás posztmodern fogalma Niklas Luhmann rendszerelméletének tükrében*. Online: http://www.communicatio.hu/doktoriprogramok/kommunikacio/belso/konferenciak/elkoszono200809/szovegek/bokor_tamas.doc [2010.03.05.]
- Green, Nicola, 2002, A közösség újrameghatározása. Magánszféra és számonkérhetőség. In: *Mobilközösség – mobilmegismerés*. Tanulmányok. Szerk.: Nyíri Kristóf. Budapest, MTA Filozófiai Kutatóintézete. Online: http://www.socialscience.t-mobile.hu/dok/3_green.pdf (2010. június 3.)
- Halácsy Péter – Vályi Gábor – Wellmann, Berry (2007) *Hatalom a mobiltömegek kezében. Új Média Re:Mix 1*. Budapest: Typotex Kiadó.
- Habermas, Jürgen, 1971 [1962] *Strukturwandel der Öffentlichkeit. Untersuchungen zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft*. 5. Auflage, Neuwied/Berlin.
- Hauser, Gerard A., 2000, Civil társadalom és nyilvánosság. In: Szabó Márton – Kiss Balázs – Boda Zsolt (szerk.), *Szövegváltozatok a politikára. Nyelv, szimbólum, retorika, diskurzus*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, Universitas. 478-500.
- Horányi Özséb, 2007, *A kommunikáció mint participáció*. Budapest: Typotex Kiadó.
- Karácsony András, 1999, *A jog filozófiai megközelítése Niklas Luhmann rendszerelméletének tükrében*. In: Jenei Ágnes (szerk.) *Közélet és kommunikáció*. Budapest: BKÁE, 67-85.

- Karácsony András, 2002, Individualitás a nomádok földjén. Pillanatképek. In: *Mobilközösség – mobilmegismerés*. Tanulmányok. Szerk.: Nyíri Kristóf. Budapest, MTA Filozófiai Kutatóintézete. Online: http://www.socialscience.t-mobile.hu/dok/3_kar.pdf (2010. június 3.)
- Luhmann, Niklas, 1984, *Soziale Systeme. Grundriss einer allgemeinen Theorie*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Luhmann, Niklas, 1997, Selbstorganisation und Mikrodiversität: Zur Wissenssoziologie des neuzeitlichen Individualismus. In: *Soziale Systeme, Zeitschrift für soziologische Theorie*, 1997. 3. 23-32.
- Luhmann, Niklas, 1999, *Látom azt, amit te nem látsz*. Budapest: Osiris.
- Luhmann, Niklas, 2006, *Bevezetés a rendszerelméletbe*. Budapest: Gondolat.
- Luhmann, Niklas, 2008, *A tömegmédiá valósága*. Budapest: Alkalmazott Kommunikációtudományi Intézet, Gondolat.
- Nagy Károly Zsolt: *Virtuális*. Online: <http://ktnye.akti.hu/index.php/Virtu%C3%A1lis> [2010.03.05.]
- Parsons, Talcott, 1988, A modern társadalmak rendszere. In: Némédi D. (szerk.), *Talcott Parsons a társadalmi rendszerről*. Budapest: ELTE Szociológiai Intézet.
- Pete Krisztán: *Közösség*. Online: <http://ktnye.akti.hu/index.php/K%C3%B6z%C3%B6ss%C3%A9g> [2010.03.05.]
- Ropolyi László, 2006, *Az Internet természete. Internetfilozófiai értekezés*. Budapest: Typotex.
- *Viccelt a Vodafone-os, kirúgták*. Online: http://www.mobilport.hu/cegmobil/20091209/exkluziv_viccelt_a_vodafone-os_kirugtak/ [2010.03.05.]